

The background is white with several abstract, hand-drawn elements. There are large, soft-edged shapes in light gray, bright pink, lime green, and blue. A thick, wavy black line runs horizontally across the middle. A yellow, brush-stroke-like shape is positioned below the main text. Several thin, gray, overlapping loops are drawn around the text.

„Čtyři roční období“

v době postkonceptuální

Výtvarný námět „čtyři roční období“ v době post konceptuální

Anna Königová

Soubor vlastností a dovedností, kterými by měl v dnešní době pedagog disponovat, nás nutí položit si otázku, zda vůbec dokáže obstát v neustále se zrychlující společnosti. S rozvojem technologií přichází mediální diverzita, která v mnoha ohledech rozdělila společnost. Ti, kteří její dopad doposud nezaznamenali, budou dříve nebo později čelit otázce, jak s ní naložit. Není tedy divu, že problémy typu implementace mobilních telefonů do výuky či rozvoj angažovanosti v celospolečenských problémech jsou jedním z klíčových témat moderní pedagogiky. V tomto ohledu tak nastává moment, ve kterém se od pedagoga, a zejména od žáka, očekává jistá míra adaptace na vzniklé situace, v případě pedagoga pak transformace či implementace nových přístupů do procesu výuky.

Výtvarné umění je ve své současné podobě směsicí okázalé rozmanitosti, která se v rovině pedagogiky (obrazně řečeno) z jedné strany tříští o svůj historický kontext a z druhé o nezlomný vliv tradičních uměleckých forem. Samotný předmět výtvarná výchova poté do tohoto prostoru zasahuje poměrně radikálně, neboť dovoluje pedagogovi propojovat jednotlivé segmenty do ucelených, atraktivních celků. Kde lépe uplatnit interdisciplinaritu než právě ve výtvarné výchově. Problém nastává záhy, neboť je potřeba vymyslet téma čili námět hodiny, ve které chceme aplikovat vše výše zmíněné. Přestože je možností nespočet, tak nám praxe ukazuje stálou převahu klasických témat stylu „čtyři roční období“, „zážitky z dovolené“ či „svátky“ (Vánoce, Velikonoce) a tomu nutně podléhající hodinu tzv. „rukodělek“. Tato témata ve své podstatě nejsou špatná, pokud pod pedagogickým vedením nedojde v konečném důsledku k šablonovitému tvoření jednoho stejného výsledku, ať už lepšího či horšího.

Pokud bychom se vrátili na samotný začátek a měli vybrat alespoň jednu nepostradatelnou schopnost současného pedagoga, měla by jí být právě kreativita, díky které dokáže výtvarný pedagog přistupovat k jednotlivým námětům jedinečně a pro žáka atraktivně. Kreativní učitel nejenom že dokáže vytvořit zajímavé téma hodiny/bloku, ale také u žáka/studenta vzbudí zájem o dané téma a následně ocení ve výtvarné aktivitě jeho vlastní iniciativu. Proto by výtvarný námět neměl být určen na základě prvoplánové volby

učitele. Ten má možnost se opírat o dějiny výtvarného umění, zejména pak o současné umění – umělci slouží jako vhodný příklad k edukaci. Měl by též náležitě vybírat výtvarné techniky, a to s důrazem na rozvoj nových schopností a dovedností žáka, včetně míry jeho vlastního objevování, a z toho plynoucí míru zábavy a radosti z výtvarné tvorby. Tento výčet by samozřejmě mohl být mnohem delší, ale představuje nutný základ pro vhodné uvažování a přípravu hodiny. Platí pravidlo, že mnoho věcí vymyslel někdo před vámi a objevování již objeveného vás stojí spoustu času. Proto by každý výtvarný pedagog měl čerpat z dějin výtvarného umění. Co je však ještě mnohem přínosnější, je čerpat inspiraci ze současného umění, které nás obklopuje a představuje to nejaktuálnější a nejdostupnější, co se na uměleckém poli odehrává. Proto je vhodné společně s žáky navštěvovat dostupné galerie současného umění, prozkoumávat možnosti galerijních animací a nechat se inspirovat pro hodiny výtvarné výchovy. Mnohé galerie nabízí v rámci svých edukačních programů soubory aktivit, které může pedagog následně v lekcích výtvarné výchovy využít či rozvíjet. Tímto udržíme zájem žáka o danou problematiku, dojde k fixaci jeho nových poznatků, připomeneme mu zážitkovou aktivitu (galerijní animaci).

Jak je to s výtvarnými technikami? Zaměříme-li se na současné postkonceptuální umění, dojdeme k závěru, že veškeré výtvarné techniky pozbyly svých hranic a mnohé se transformovaly do nových struktur. Můžeme tak v galeriích vedle sebe spatřit kresebnou instalaci, malbu v kombinaci s videem a mnoho dalších. Kromě toho je současná postkonceptuální tvorba veskrze aktuální, opírající se o problematiku daného místa. Tento faktor nám pomůže začlenit námět výtvarné hodiny do otázek celospolečenských témat a meziborových vztahů, pokud se jím necháme inspirovat. Pedagoga ovšem přivádí do roviny tzv. průzkumníka či bájného alchymisty, který je vystaven novým vlivům a klasické výtvarné techniky (malba, kresba, grafika) mu zkrátka nestačí. S tím přichází jistá odpovědnost za vhodné kombinování všech druhů výtvarného vyjádření, určitá míra selhání, neboť vymyšlené aktivity nemusí nakonec fungovat, a v největší míře vlastní opuštění komfortní zóny, neboť s novými možnostmi roste i míra přístupu na pozici uživatele. Využíváme tak přirozeně nejrozumnější technologické vymoženosti a společně s žáky zkoumáme jejich možnosti. Dostáváme se tak do opačné pozice vztahu pedagog–mentor, nýbrž nadneseně pedagog – vůdce výpravy, který se svými žáky zakouší nová dobrodružství na poli výtvarného umění. Tento rys je velmi cenný, neboť se pedagog může se žáky navzájem učit a současně být hlavní osobou v určování výtvarného procesu.

Tematika neustálého koloběhu přírody, která nás obklopuje, patří mezi nejčastěji vybíraný námět ze strany pedagogů. V následujícím odstavci se pokusíme o jeho transformaci a nové možnosti provedení. Jelikož je řeč

o přírodních cyklech, aktivitu budeme cílit jako dlouhodobý projekt, ke kterému se můžeme se studenty neustále vracet, případně si představit výsledek až po uplynutí daného úseku, který si zvolíme. Název “čtyři roční období” je poněkud obecný a pro téma hodiny nevhodný, pokud nám nedává téměř žádný prostor pro uplatnění vlastní fantazie či subjektivního přístupu k jeho interpretaci. Autorské vyjádření zpravidla skončí např. formálním ztvárněním pojmů – jaro, léto, podzim, zima. Přesto se může stát naším inspiračním zdrojem pro nově pojaté výtvarné aktivity.

Digitální koláž *Podzimní koláž* představuje dlouhodobou aktivitu, při které pracujeme s médiem fotografie. Cílem této aktivity je zaznamenat a vnímat svět přírody či města okolo nás v měnícím se prostředí, které doprovází změna jednotlivých ročních období. Pro plynulejší cyklus proměny prostředí můžete zintenzivnit počet pořízených fotografií – nastavíte podmínku, např. jedna fotografie denně. Také můžeme předpokládat u žáků určitou míru cílevědomosti a vůle projekt úspěšně dokončit, naučit se vnímat dění okolo sebe a snažit se zachytit co nejzajímavější moment.

Obr. 1. „Digitální koláž“ Jersáková Stehlíková, Miriam.

Tato aktivita má dvě varianty. Pravidelné focení jednoho statického obrazu dle vlastního výběru v exteriéru, například lesu za domem, kostelní věže atp., nebo focení událostí/situací, které se odehrávají kolem nás v určitém časovém horizontu. V obou případech vzniká „galerie“ obrazů, které představují proměnu světa okolo nás. Fotografie můžeme pořizovat na svém mobilním telefonu, případně digitálním fotoaparátu. Z výsledných fotografií po ukončení projektu můžeme společně ve výuce vytvořit digitální koláž. Lze ji snadno vytvořit zdarma online, například pomocí nástroje „befunky“

na stejnojmenné adrese www.befunky.com, která se zaměřuje na tvorbu digitálních koláží nejrůznějších formátů.

Můžeme tak s výslednými fotografiemi experimentovat a jednotlivé celky ukládat ve formátech JPG či PNG do počítače, uložit je na společný Google Drive disk nebo je sdílet na žákovské stránce, kde se na ně mohou podívat rodiče. S digitální podobou jednotlivých koláží můžeme následně pracovat v tištěné podobě a transformovat je do nových významových celků. Vytvoříme tak např. *Snový svět*, *Život na nové planetě* či *Novou identitu*.

Důležitým bodem této aktivity je upload fotografií z mobilního telefonu/fotoaparátu. U mobilního telefonu je situace poměrně jednoduchá, pokud využijeme nástroj „befunky“. Pak můžeme přes mobilní aplikaci koláže vytvářet přímo v telefonu. V dalším případě uložíme všechny fotografie žáků na společný Google Drive disk, ze kterého můžeme vybírat své fotografie a upravovat je na PC. Předědte tím případně absenci USB kabelů a vše řešíme pouze online cestou. U fotoaparátu využijeme příslušný USB kabel a všechny fotografie nahrajeme do PC, notebooku a poté případně na Google Drive disk.

Myšlenka procesuálnosti a jistého navázání vztahu ke svému okolí je v této aktivitě velmi silná, a proto ji lze zasadit do mnoha významových rovin, které lze představit žákům například na konceptuálních dílech Milana Maura *Tání ledu* (1985), *Hladina řeky* (1984–1985), *Opadávání listů lípy srdčité* (1983) či v lidských osudech souboru *Genetický kód* (2008–2013) Daniela Pešty. Z objektů procesuálního charakteru zmiňme ze současných mladých umělců například Tomáše Prokopa a jeho dílo *Půl tuny* (2019) či pro ukázku samotné techniky nejznámější díla autora Jiřího Koláře. Pro pochopení podstaty dané aktivity je vždy důležité výtvarnou tvorbu zasadit do kontextu různých způsobů uměleckého vyjádření, neboť tímto dosáhneme u žáka/studenta plného pochopení aktivity, a ne jenom bezhlavého principu opakování. Samotný název aktivity vychází z její podstaty – koláže – neboť shromážděním všech fotografií vytvoříme pomyslný vizuální koláč a roční období je cyklem, ve kterém fotografie vznikaly.

Kolektivní vzpomínka – inspirace tvorbou Kateřiny Šedé

Výtvarný projekt nám přiblíží tradice a události, které se dějí v průběhu roku. Může mít krátkodobou nebo dlouhodobou realizaci. Zde bude přiblížena varianta dlouhodobé aktivity pro starší žáky, kteří vnímají tradice jiným způsobem než mladší žáci (strach z nadpřirozených bytostí, víra v Ježíška atp.). Tato aktivita proto může odhalit zajímavé kontrasty mezi oběma skupinami. Úkolem je zmapovat a zaznamenat různými médii své osobní či rodinné zvyky a tradice, ale též tradiční aktivity ve svém městě nebo vesnici, které probíhají v různém časovém úseku. V kombinaci fotografie, videa, rozhovoru, psaného textu, který bude dále zpracován, mohou vzniknout zajímavá díla s mnohými přesahy. Tuto aktivitu je vhodné zadat před blížícími se velkými svátky, kdy je možné nasbírat co největší množství různorodého materiálu, ze kterého můžete vytvořit velkou kolektivní instalaci jedné myšlenkové mapy nebo propojovat jednotlivá získaná fakta, příběhy nebo vzpomínky do nejruznějších celků podle společně vybraných kritérií (např. žáci se společnými zvyky, tradicemi, zážitky). Kromě myšlenkových map můžete vytvořit společnou kroniku, do které je možné materiály vlepovat. V případě videí je možné realizovat společnou hodinu autorských promítání, která nabízí ke vzájemné komunikaci nad objevenými tématy. Další možnosti závisí pouze na časové dotaci, kterou dané aktivitě věnujeme, a také na zájmu žáků se problematikou dále zabývat.

Poznámka: důležitým bodem realizace Kolektivní vzpomínky je vhodný výběr metod v návaznosti na žákův věk a jeho schopnosti. Fotografie lze pořizovat skrze mobilní telefon / digitální fotoaparát. Stejně pravidlo platí pro video. Většina žáků dokáže na svém mobilním telefonu pořizovat fotografie a natáčet video. Rozhovor lze natočit taktéž přes mobilní telefon s funkcí diktafonu, kterou má každý přednastavenou ve svém mobilním telefonu. Podobně jako u předchozí aktivity postupujte podobným způsobem při uploadu/downloadu materiálů.

Kolektivní vzpomínka pracuje s lidskou historií, tradicemi, umožňuje zkoumat zvyklosti, které se přenáší z generace na generaci. Mnoho umělců se zabývá vlastní historií, otázkou, do jaké společnosti patří, kam směřuje lidstvo a případně jaký vliv má rozdílná kultura na člověka. Příkladem umělce, který využívá tradice a zvyky k propojování různých skupin, je Kateřina Šedá. Její projekty *Nedá se svítit* či *Bedřichovice nad Temží* atp.¹ či sochařské práce Anny Hulačové se zabývají lidovými tradicemi a jejich mysticismem. Můžeme také zmínit dílo Lenky Klodové, ve kterém do lidových krojů zahalovala ženy z časopisů pro dospělé.

1 <https://www.katerinaseda.cz>

Oživení všedního dne – performance ve veřejném prostoru

Další výtvarný projekt, který se zaměřuje na naše okolí a svět kolem nás, můžeme realizovat formou performance. V rámci ní se pokusíme své okolí narušit, ozvláštnit a proměnit tak klasický uniformní den. Jakékoli odchylky od zažitého standardu lidi překvapí a vytrhnou je alespoň na chvíli z vlastní „bubliny“. Jako příklad můžeme představit performance studentů, kteří jsou folklórně založení, ve svém volném čase tančí a zpívají v souboru a tradiční lidové zvyklosti jsou jim blízké. Rozhodli se aktivitu pojmout způsobem nošení jejich tradičního kroje při všech činnostech a ve všech situacích. Jeden celý den tedy strávili v lidovém kroji. Nakupovali v supermarketu, zkoušeli si v obchodě nové boty, jezdili v tramvaji, procházeli se jen tak po ulici. Sportovní oblečení do tělocviku vyměnili za kroj a tímto jemným způsobem interagovali s okolím, které bylo mnohdy udivené, překvapené, potěšené, někteří dokonce navázali s aktéry kontakt. Celý proces performance byl zaznamenán fotografem, který operoval nezávisle na dvojici a snažil se zachytit nejzajímavější momenty akce.

Obr. 2. „Týden v kroju“ Michal Stodůlka, Karolína Zelinková.

Obr. 3. „Týden v kroju“ Michal Stodůlka, Karolína Zelinková.

Výsledné fotografie z performance, pocity, zážitky a situace aktéři představili svým kolegům. Společně hledali spojující prvky, kterými došlo k „oživení“.

Zajímavým příkladem pro inspiraci, jak pracovat s veřejným prostorem, je ostravský festival Kukačka, ve kterém se současní umělci snaží různými způsoby vstupovat do prostředí města – například objekty, které propojují nezávisle na sebe navazující místa, sochami upozorňujícími na důležitá témata v dané lokalitě a dalšími způsoby. Do veřejného prostoru jsou v rámci Brno Art Open zasazena umělecká díla, která diváky přivádí k zamyšlení nad prostorem samotným; příkladem je třeba zvuková instalace dechu na Nových sadech z roku 2018. Z tvorby akčních umělců zmíníme Jiřího Kovandu a jeho *Pokus o seznámení*, Milana Knižáka a jeho *Demonstraci jednoho*, Evu Jiříčku a její tramvajový *Zasedací pořádek*, Kateřinu Olivovou a její *Kojící guerillu* a mnoho dalších.